

השיעור השבועי



גליון מספר 501

כתב וערך השיעור:
הרב דביר פרץ שליט"א



מרן הראשון לציון שליט"א
בבית כנסת "בני יוסף" ברוקלין - ניו יורק



השיעור נמסר בכל מוצאי שבת בבית"ל היזמים ומשודר דרך הלוויין והרדיו ובקוויס רבים מיסוד של מרן רבינו עובדיה יוסף זיע"א

ר"ת	יציאה	כניסה
21:21	20:23	19:32
21:18	20:23	19:32
21:22	20:26	19:35
21:18	20:22	19:31

קרח | ב' תמוז תשפ"ה

להפצת עלונים באזור מגוריך
התקשר: 053-4774733

הלכות ברכות

תורתו של מרן זצ"ל בכל מקום. ברכת "המפיל" אחר חצות. מי שקשה לו לקרוא שנים מקרא ואחד תרגום. נטילה על פחות מכזית פת. נטל ידים לסעודה בברכה ונמלך. מצוות שלא מברכים עליהן. שיעור הפרשת חלה. חלה שהתערבה בעיסה. התרה על קבלת שבת. סעודת שבת מבעוד יום. דין תוספת שבת. תרתי דסתרי בפלג המנחה. הדליק נרות שבת ויצא ונמלך מלחזור. בירך תפלת הדרך ונמלך לחזור. החשיבות ללמוד בספרי הלמודנות

"המפיל" אחרי חצות

א. ¹ כידוע מי שהולך לישון בלילה צריך לברך "המפיל חבלי שינה על עיניי" בשם ומלכות, גם אם ישן אחרי חצות, למרות שלפי המקובלים הישן אחר חצות לא מברך ברכת המפיל בשם ומלכות, ומרן זצ"ל בשו"ת יחווה דעת ח"ד (סימן כא) ובשו"ת יביע אומר ח"ט (האו"ח סי' קח סוף אות קיז), מתחילה חשש לדברי הבן איש חי (רב פעלים ח"א סוד ישרים סי' יד) והמקובלים, אבל לאחר מכן בשנים האחרונות הרב (ביחוד דעת ח"ז סי' לט) חזר בו - לא התבייש, כי היה מחפש אחר האמת - שהרי כלל גדול בדינו, כל מקום שהמקובלים והפשטנים חולקים ביניהם, הלכה כמו הפשטנים, וכן כתבו הרא"ם (בתשובה סימן א) - רבי אליהו מזרחי, לפני למעלה מ-500 שנה, אחריו בקודש הרדב"ז (ח"א סי' לו, פ), הגאון רבי שלמה לניאדו בשו"ת בית דינו של שלמה, הגאון

¹ עקב שהות מרן שליט"א בחו"ל, השיעור נמסר בשבוע שעבר בבית הכנסת "בני יוסף", ברוקלין - ניו יורק, ושודר במוצאי שבת האחרון בלוויין ובאמצעי התקשורת.

כבוד הרבנים, כבוד הרב אדמוני שליט"א, כל אחד לפי כבודו ומעלתו. קודם כל יישר כח לרבנים ולגבאים שמשדרים כאן בכל שבוע את השיעור. התחילו בזה בשיעור של מרן האבא זצ"ל, וממשיכים עד היום, כבר שנים, להגדיל תורה ולהאדירה.

אנחנו ממשיכים את השיעור ביזדים, להמשיך את הדרך של מרן, ומעולם לא חולקים על מרן. אם יש קושיא, מקושיא לא מתים, לכל קושיא יש תירוץ. אנחנו צמודים להלכות של מרן, ולכן מרן תמיד היה שולח אותנו במקומו לתת שיעור, כשלא היה מרגיש טוב, או כשבא ניקסון או סדאת לארץ, עוד לפני 45 שנה.

הדרך של מרן בהלכה היא דרך אמיתית, מי שמעמיק היטב בדברים של הרב, לפעמים על פניו נראה שיש איזה קושיא, כאילו נעלם מהרב איזו סברא או ראייה, ומי שמעמיק היטב ויודע ללמוד יביע אומר - צריך לדעת איך ללמוד יביע אומר לאט לאט בדקדוק - רואה שבדרך כלל ה' עמו, שהלכה כמותו. יש למרן שייעתא דשמיא.

הגאון החתם סופר - היה גדול הדור לפני כ-200 שנה, היה עובר בדרך וכל אחד שואל אותו שאלה, זה מורה דעה, זה מאורח חיים, זה מחושן משפט, ועונה מיד: מותר, אסור. בנו הכתב סופר שאל אותו: אבא, איך אתה עונה מהר, אתה לא מפחד שאולי אתה טועה בהלכה ח"ו? השיב לו החתם סופר: תשמע בני, בכל דור ודור הקב"ה שותל את המשיב של הדור, ואני מרגיש שאני המשיב של הדור, למה כולם שואלים אותי ולא אותך?... אני מקבל שייעתא דשמיא, הקב"ה לא נותן למשיב של הדור שיכשל בדבר הלכה, אני אומר מותר או אסור, ובא לבית, ופותח ספרים, ורואה כל מיני סברות, ורואה שלהלכה צדקתי ב"ה (חוט המשולש דף לב ע"א).

רבי יוסף ידיד בברכת יוסף (ח"א דף קא), ועוד מגדולי האחרונים. גם הגאון רבי ישראל יעקב אלגאזי בשלמי ציבור (דף נג ע"א) כתב, שכל ענייני הקבלה הם לשרידים אשר ה' קורא, יחידים בכל דור ודור, שעושים כל מנהגיהם על פי הקבלה. לכן מרן זצ"ל חזר בו וכתב שמברכים ברכת המפיל בשם ומלכות אפילו לאחר חצות, כי שם לב שאם נעשה כמו המקובלים, לעולם לא נברך ברכת המפיל בשם ומלכות, כי מי ישן לפני חצות, מה זה תרגומים?! ובפרט מרן, שאני לא זוכר פעם שהלך לישון לפני השעה שתים או שלש בלילה, והיינו עם מרן האבא עשרות שנים. לפעמים היה מתקשר אלי בשתים בלילה, איפה כתבתי ביביע אומר כך וכך? אם לא הייתי עונה לטלפון מיד, כשהייתי חוזר היה אומר, למה לא ענית מהר, הלכת לישון? בשעה כזו ישנים?!... אלו היו מעשים שבכל יום עד ימיו

לגדול הדור יש שייעתא דשמיא, בפרט גדול כמו מרן זצ"ל שלא הניח פינה וזוית, בכל מקצועות התורה, זה מדהים! הרב הניח לנו בפטירתו 55 ספרים, איזה יופי! יביע אומר, יחווה דעת, מאור ישראל, חזון עובדיה, הליכות עולם, התורה של הרב ארוכה מארץ ורחבה מיני ים, וכל דבר הקיף מריש ועד גמירא, מהגמרא והראשונים, והכל בהבנה, מעולם לא ראינו שמרן טעה בהבנת דברי הרשב"א או הריטב"א, או שדימה מילתא למילתא בצורה לא נכונה, כמו שמצוי לצערנו הרב אצל הרבה שלא מעמיקים חקר וממהרים לדמות. הרב היה מתון מתון, וגאונותו זיכתה אותו שיתקבלו הוראותיו.

זה לא מהיום, אני הייתי בפגישה הראשונה של מרן האבא עם בבא סאלי, בשנת תשל"א מרן הגיע לתת שיעור בישיבת הנגב - ישיבה ליטאית. הרב היה הרב הראשי לתל אביב, ואני למדתי חברותא במשך שלש שנים עם הרב יששכר מאיר, ודרכי הכיר את התורה של מרן, אז הרב כתב רק ארבעה או חמשה כרכים של יביע אומר ולא כל כך הכירו, ובכל דבר שהיינו לומדים, למשל כשלמדנו את הסוגיא במסכת כתובות דף ט' בענייני הספק ספיקא, הייתי מראה לו מה כתב ביביע אומר חלק ג', או חלק ד', והתפעל מאוד. ואז ביקש ממרן שיבוא לתת שיעור אצלו, ומרן בא לתת שיעור, וזה היה היסטוריה שרב ראשי בא לתת שיעור בישיבה ליטאית.

אחרי השיעור הלכנו לבית של הרב יששכר מאיר לארוחת צהרים וגם אני - בתור בחור צעיר, תלמיד בישיבה - הייתי. כשגמרו הרב נסע לתל אביב, וכשעברנו דרך הבית של בבא סאלי, אמרתי לו, אבא, כאן גר בבא סאלי, אולי נקפוץ אליו לבקר? אומר, אני לא מכיר אותו, מעולם לא ראיתי אותו... אמרתי אנחנו כבר פה... הפצתני בו והרב לא היה אדם עקשן ואמר: בסדר, נינס. הרב נכנס, וכשבבא סאלי ראה את מרן הופתע, כל השכנים והאברכים נכנסו לחדר, ובבא סאלי הושיב את מרן - שהיה אז צעיר לימים בן חמישים - לידו. היה שקט בחדר. ולפתע בבא סאלי פנה לראש המועצה המקומית של נתיבות שלום דנינו: בבקשה תוציא את כולם מהחדר, ותשאיר אותי עם הרב לבד. הוציא את כל הסקרנים, ובא להוציא

שינה בסוכה

ג. התוס' (ברכות יא: ד"ה שכבר) שואלים, כידוע שנינו במשנה (סוכה כה): אוכלים ושותים עראי חוץ לסוכה, והיינו שאכילת עראי מותרת לכתחילה (ראה יחזקאל דעת ח"א ס"י סה ובהע"י), עד כמה? עד כביצה. אבל שינת עראי אסורה חוץ לסוכה³, גזירה שמא ימשך ותהיה שינת קבע. באכילה אדם יכול להיזהר לאכול פחות מכביצה, אבל שינה לאו אדעתיה, לכן שינה חמורה מאכילה⁴. ואם כן למה לא מברכים "לישן בסוכה" על שינה בסוכה? ויתרצו התוס', שמא לא יישן, והוי ברכה לבטלה, שהרי אין בידו לישן כל שעה שירצה. אמנם לגבי המפיל אמרנו שלא חוששים לזה, כי מברכים על מנהגו של עולם, וכל השנה אדם ישן, אבל לישון בסוכה מברך על מה שעושה מעשה, ואם לא ירדם, תהיה ברכה לבטלה.

סוף מעשה במחשבה תחילה

ד. ברם השאלה נשאלת, הריטב"א בחולין (ק:) מדבר על הלכות נטילת ידים, שאם אוכל פחות מכזית לא צריך לטול ידים⁵, ואם אוכל כזית - 27

האחרונים, מדהים! ואם כן למה לאבד ברכה יקרה, שהרי בגמרא (ברכות ס:) הובא כל נוסח ברכת המפיל, וכתבו התוספות והמרדכי (ברכות נד) ועוד ראשונים, שכל הברכות המוזכרות בפרק תשיעי - הרואה², מברכים בשם ומלכות, וכל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה (עי' ברכות יב. מ:).

שמא לא ירדם

ב. לכאורה מדוע ההולך לישון מברך המפיל ולא חושש שמא לא ירדם, וכגון אדם שבמשך היום שמע שיעור מעניין, וכששוכב במיטה לישון חוזר על השיעור, ולא באה לא שינה, כמו מרן זצ"ל שהיה הולך לישון ואחרי רבע שעה היה קם וכותב, וכן כתב בספר האשכול... וחוזר בחזרה למיטה, ואחרי עשר דקות קם שוב, נזכרתי שיש ר"י מלוניל... היה טרוד ושקוע בלימוד. או שהוא טרוד בבורסה שנפלה, ולא יכול להירדם. ואם בירך המפיל ולא נרדם כל הלילה, לכאורה זו ברכה לבטלה? אלא שמברכים על דרכו של עולם, והעולם כולו ישן בלילה, גם טראמפ ישן בלילה... ולכן אפילו לא נרדם אין זו ברכה לבטלה.

גם אותי. אני למדתי אצל אשכנזים וקיבלתי מהם אומץ... ואמרת: לא, אני רוצה להישאר! בבא סאלי הסתכל וסימן לי עם היד לצאת, אמרת: תגיד לבבא סאלי מי אני, אמר בערבית: זה הבן שלו. טוב, תשאיר אותי, ותצא אתה בחוץ... נשארו בחדר מרן זצ"ל, בבא סאלי, ואבדל לחיים אני - בתור נער צעיר, והתיישבתי קצת רחוק. בבא סאלי אומר לרב: ראה פניך לא פיללתי, הקב"ה זיכה אותי בפעם הראשונה לראות את כבודו. אמר הרב: מאיפה כבודו מכיר אותי? אמר, אני הייתי דיין במרוקו, והשתמשתי בספרך יביע אומר, יש לך תשובה בענין זה ותשובה בענין זה... הרב שמח שבמרוקו לומדים את התורה שלו. אמר בבא סאלי: בבקשה כבודו יטול ידים ונשב לארוחת צהרים. אמר: עכשיו אכלתי אצל הרב יששכר מאיר, לא יכול לאכול פעמים... - טוב, תישאר כאן עד הערב, בינתיים נלמד חברותא, ונאכל ארוחת ערב. אמר הרב: אבל אני צריך בשעה שש להגיע לאיחוד שיבת ציון ברח"ב בן יהודה בת"א לתת שיעור. אמר בבא סאלי: אנחנו נאכל ונשמח ונביא את המשיח, נביא את הגאולה! אמר: לא, התורה למעלה מהכל, הגמרא במגילה (טז:) אומרת, גדול תלמוד תורה יותר מבנין בית המקדש. והבבא סאלי ציטט מאמרים מהזוהר הקדוש. זה היה מעמד מרגש, זה הביא ראייה מכאן וזה ראייה מכאן, ולבסוף הרב ניצח... התורה למעלה מהכל, ולא נותרה ברירה לבבא סאלי, וליווה את הרב לרכב. אני שמעתי באוזני שאמר למרן אז - כשהיה בן חמישים: מהשמים מכריזים עליך שהלכה כמותך בכל מקום! אלו דברים שאמר בבא סאלי על מרן בשנת תשל"א, לפני למעלה מחמישים שנה. ואכן מרן זצ"ל זכה שפסקיו התפרסמו בכל המקומות, כעת באתי מקנדה, לא חשבתי להגיע לכאן, אבל בדרך הודיעו לנו שהתחילה מלחמה והשמים סגורים, והנחיתו אותנו ברומא. מה נעשה ברומא, נלך ח"ו לכניסה או לאפיפיור?... באנו לכאן, ו"מה' מצעדי גבר" (תהלים לו, כג. משלי כ, כד).

בכל מקום שהגעתי, היו ספרי הרב על השלחנות. הייתי אצל חסידי בעלזא, היו שם מאות אברכים, ובאים אלי עם ילקוט יוסף או חזון עובדיה ורוצים להשוויץ... וכך בכל הכוללים והישיבות שהייתי, שיש ב"ה את התורה של הרב. איזה רב בדור האחרון זכה שכל כך ילמדו את התורה שלו, עם כל הכבוד לכולם, אף אחד לא זכה למה שמרן זוכה, שבכל העולם כולו - בצרפת, מקסיקו, ברזיל, פנמה ועוד, אני מכיר את המקומות הללו - לומדים בתורה שלו, ובכל יום שפתותיו דובבות בקבר. ב"ה התורה של מרן מתרחבת. אנחנו ממשיכים את השיעור ביזדים, רק במטרה אחת, לחזק את התורה של הרב ולסלק הקושיות. יש קושיות מכאן ומשם, ועל הרוב זה חוסר הבנה, אני מביא ביזדים קושיות, ומתרגן ומסביר בצורה נכונה.

לכן יישר כח לגבאים ולרבנים שמארגנים את השיעור של הליווין במקום הזה, שמעתי שגם כן מדפיסים את גיליון "השיעור השבועי", אשריכם ואשרי חלקכם, תזכו למצוות, וזכותו של מרן תגן עליכם אלף המגן. זו היתה הקדמה.

2 כגון ברכת הברקים והרעמים - וכמו שהעיר מרן בספריו (יב"א ח"ד או"ח ס"י ד אות כה, ח"ו או"ח ס"י מח אות י, ח"ט או"ח ס"י צב אות ה, וס"י קח אות קיב, ח"י או"ח ס"י נה על ח"ב אות ב, ח"ו ד ח"ב ס"י כו, הל"ע ח"ב ע"ב ע"ב קפו, חז"ע ברכות ע"ב תסא) על רבינו יוסף חיים בעל הבן איש חי (ש"ר פרשת עקב סעיף טז), שאין לחוש שאולי זה רעש של מטוס, זה לא מצוי...

3 פעם נסע אוטובוס בבני ברק ונתקע בפקקים, ומישהו נרדם - היה חם קצת - ואשכנזי אחד שיש לו נרווין היה הולך באוטובוס ועושה כפיים ומעיר את האנשים: אין כאן סוכה, זה לא חב"ד... אמרתי לו: למה אתה מעיר אותם, המצטער פטור מן הסוכה, הם בגדר מצטער, זה גזל שינה! הוא לא שמע לי והמשיך לתת כפיים ולהעיר את האנשים.

4 במקומות כאלו שקר מאוד בסוכות, פטורים מלישון בסוכה, כי בסוכה יש דין מיוחד של "תשב"ו" כעין תדורו, ומצטער פטור מן הסוכה.

מי שמצטער לקרוא שנים מקרא ואחד תרגום, קשה לו לקרוא תרגום, או שבכלל כואבות לו העיניים וקשה לו לקרוא, וכי נאמר מצטער פטור? אין דבר כזה, אלא רק דין מיוחד בסוכה. הרדב"ז (ח"ג ס"י תכה) - היה בן דורו של מרן הבית יוסף - כותב שאדם שחולה בעיניו פטור מלקרוא שנים מקרא ואחד תרגום, כי הוא מצטער. והרב בשו"ת חזון עובדיה (ס"ד ד אות ו) הביא שתמחו על הרדב"ז, מה זאת אומרת מצטער, וכי מי שמצטער לתת צדקה יהיה פטור ממצות צדקה? זה דין מיוחד בסוכה שנאמר בה "תשב"ו" - כעין תדורו, ולכן שם מצטער פטור, ומה שאין כן שאר המצוות.

5 המשנה ברורה (ס"י קנח סק"י) כתב שלכתחילה נכון להחמיר באכילה פחות מכזית, אבל לא נחת תמיד לדעת מרן השלחן ערוך, כי היה אשכנזי בראדן, ואף פעם לא ראה פרסים או חלאפים... וכתב את המשנה ברורה שלו לפי מנהגי האשכנזים. אין כאן פגיעה בכבודו של המשנה ברורה, כבודו במקומו מונח שהיה גדול הדור, אבל לא נחת לפרש את ההלכה לספרדים. ואנחנו עושים כדעת מרן שמותר לכתחילה לאכול לחם פחות מכזית.

אני מוסיף בסוגריים, תלמיד חכם שמגיע לחתונה, בר מצוה, הילולא, ורוצה לאכול פחות מכזית לחם בלי נטילה, לא יעשה כן לפני המון העם, בעלי בתים רואים ואומרים: תראה את הרב הזה, איך אוכל לחם בלי נטילת ידים. ולא יודעים שאוכל פחות מכזית, או שלא בקיאים בזה, ויש לחוש לחילול ה'.

מרן זצ"ל מעולם לא אכל שום ארוחה לפני המון העם, גם בחתונות של הבנים והנכדים שלו. כמו שאמרו בגמרא (סנהדרין כג.) על נקיי הדעת שבירושלים שלא היו נכנסים בסעודה אלא אם כן יודעים מי מסב עמהם, שגנאי הוא לתלמידי חכמים לישב אצל עם הארץ בסעודה (רש"י שם ד"ה ואין). מרן היה שומר על 'דיסטנס' עם ציבור הבעלי בתים. אם יאכל איתם ביחד יהיה כמו חבר שלהם. יש רבנים שהולכים למסעדה עם כל מיני גבירים או אנשים אחרים, אבל זו לא דרכה של תורה, חכם צריך לשמור על מכובדות, שזהו כבוד התורה, לא כבוד עצמו. ומי שאין לו ברירה, אשתו לא עושה לו ארוחת ערב, והוא בא למקומות ואוכל ארוחת ערב, ישים לב שאם אוכל אפילו פחות מכזית פת, יטול ידים ולא יברך, מפני מראית העין.

כשמרן זצ"ל היה רב ראשי לתל אביב, בשנים תשכ"ח, תשכ"ט, היו שם בני תורה אשכנזים, אבל לא היו כל כך בני תורה ספרדים, אנחנו הבנים היינו יחידים, והיו עוד בודדים בשכונת התקווה. היום שונה לגמרי, אבל כך היה בזמנו לפני קרוב לששים שנה. וגבאי בית כנסת הגדול 'אהל מועד' היה תמני עדני, אשתו היתה הולכת בלי ידיים - בלי שרוולים, בתל אביב של פעם לא היתה מודעות, וזכה שבתו התחתנה עם בן תורה - בחור ישיבה. מרן שמח מאוד - זה לא היה מצוי אז - והגיע לחתונה לשמוח איתו.

והנה כעבור שבוע או שבועיים, הגבאי ניגש למרן בבית כנסת: כבוד הרב, איזה חתן לקחת, אין לו יראת שמים!... הרב נבהל, עד שלקחה בחור ישיבה הוא אומר שאין לו יראת שמים. מה עשה? אמר, אני ראיתי שאכל לחם בלי נטילת ידים, איפה היראת שמים שלו?... אמר לו מרן, תגיד לו שיבוא אחרי התפלה, אני אדבר אתו. הגבאי הודיע לחתנו הטרי: הרב הראשי רוצה אותך, תבוא אלי... בבוקר הגיע מסכן כולו רועד כעלה נידף... והרב היה מתחיל ישר ולענין: תגיד, אכלת לחם בלי נטילת ידים? מה היה? סיפר שקנה 'אשתנור' ברחוב הרצל בשכונת התקווה, והיתה חתיכה יבשה פחות מכזית, ובירכתי המוציא ואכלתי. הרב קרא לגבאי, כך

גרם - נוטל ידיים בלי ברכה, ואם אוכל כביצה - בלי קליפתה, כ-50 גרם (ה"ע ח"א עמ' שטו) - נוטל ידיים עם ברכה. ומה יהיה הדין, אדם שנטל ידיים בברכה ובצע על לחם משנה, וחשב לאכול כביצה, אבל אכל מהחמין, יאפרק, סופריטו, אשפלאו, אוכל טוב... עד ששבע, ולפתע הסתכל על הלחם וראה שאכל קצת, והרי בירך "על נטילת ידיים", ואולי אם לא יאכל כביצה תהיה ברכה לבטלה. האם צריך להכריח את עצמו לאכול כביצה? כתב הריטב"א שלא צריך, כי בשעה שנטל ידיים חשב לאכול כביצה, ונמצא שקיים את המצוה כתיקנה, ורק את התנאי לאכול כביצה לא קיים.⁶ ודבריו מוסכמים בפוסקים. ולפי זה קשה, מדוע תוס' אמרו שלא מברכים "לישן בסוכה" על שינה, שמא לא ירדם, ומה בכך, לכאורה העיקר שבשעה שבירך חשב להירדם, ואם אחר כך נאנס ולא באה לו שינה, אין בכך כלום, ולמה יהיה ברכה לבטלה? באמת כך הקשה השדי חמד, ומחלק חילוק יפה, שהריטב"א דיבר על שני דברים נפרדים, מעשה ותנאי, את מעשה הנטילה עשה, ורק את התנאי לאכול כביצה לא קיים, אבל לגבי ברכה על שינה, אם לא נרדם, לא עשה מעשה, וגם לא תנאי, ולכן זו ברכה לבטלה.

מצוות שלא מברכים עליהן

ה. לפי זה, גם לגבי תשובת הרשב"א (ח"א סי' יח) בענין המצוות שלא מברכים עליהן,⁷ למשל בערב כיפור, בכל אכילה ואכילה, כל חומוס וכל צימוק, מקיים מצוה דאורייתא, ולמה לא מברכים עליה "אשר קידשנו במצוותיו וציוונו לאכול בערב כיפור"? וכן כשאביו עובר לידו, צריך לעמוד מלוא קומתו, ולא ישב עד שאביו ישב, אפילו מאה פעמים ביום, אם אביו נודניק ונכנס ויוצא, בכל פעם צריך לעמוד, האשכנזים עומדים פעם אחת בבוקר ופעם אחת בערב, אבל אנחנו הספרדים עושים כדעת מרן השלחן ערוך (ביורה דעה סי' רמב בבדק הבית) שצריך לעמוד בכל פעם שאבא או אמא נכנסים, ולמה לא מברכים "אשר קידשנו במצוותיו וציוונו על כיבוד אב ואם"? אולי כשאביו בא לעבור, יעצור אותו: רגע, חכה, לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה... ויברך ברכה. למה לא עושים כך? וכן מצות צדקה, עני שבאמת צריך צדקה, ולא אוסף לדירה שניה לבן שלו... למה לפני שנותן לו לא יברך "אשר קידשנו במצוותיו וציוונו על הצדקה"? וכן מצות "מפני שיבה תקום", שלפי הפשט מי שהגיע לגיל שבעים צריך לעמוד בפניו, ולפי הקבלה כבר מגיל ששים, וכשעובר לפניו אחד עם זקן לבן, וכי יעצור אותו וישאל: בן כמה אתה, ששים או שבעים? ספק דאורייתא לחומרא. ולמה לא מברכים "אשר קידשנו במצוותיו וציוונו לקום מפני שיבה"? וכן מצות הלואה, אדם שנותן לחבירו הלואה, אפילו שמאמין בו, אסור לתת לו בלי שטר חוב ושני עדים, "לפני עיוור לא תתן מכשול", וכשנותן את ההלואה מקיים מצוה "אם כסף תלוה את עמי את העני עמך" (שמות כב, כד) - להקדים העני לעשיר (ב"מ ע"א), אבל גם בעשיר מקיים מצוה דאורייתא, ולמה לא מברכים "אשר קידשנו במצוותיו וציוונו על ההלואה"? וכן עבד עברי שיוצא נותנים לו מענק, שנאמר (דברים טו, יד) "העניק תעניק", וזה המקור שמי שמפטר את העובד שלו נותן לו פיצויים. לא כתוב שמקבל

היה הסיפור? כן. אמר לו: אתה עם הארץ, החתן שלך תלמיד חכם, עשה כפי ההלכה, שעל פחות מכזית לא צריך ליטול ידיים. הסיפור הזה מחזק את הסברה שאדם צריך לשים לב איך להתנהג לפני המון העם.

⁶ דרך אגב, הבן איש חי (ש"ר פרשת שמני אות א) העתיק את דינו של הריטב"א, אחר אלף המחילות לא בצורה נכונה. הוא כתב שמדובר במי שנטל ידיים ודעתו לאכול כביצה, ואכל כזית. אבל מי שיקרא את הריטב"א יראה שאפילו לא אכל, או טעם רק כמה פירורים, לא נקרא ברכה לבטלה, כי העיקר שבשעה שנטל ידיים חשב לאכול כביצה. כך העיר מרן בהליכות עולם (ח"א עמ' שטז).

⁷ מרן זצ"ל בספריו העיר על הבן איש חי, והעיראקים בירושלים לפני ששים ושבעים שנה, היו חסידים שלו, ולא קיבלו. הבן איש חי היה גדול הדור, אין ספק, אבל יש הערה.

⁸ זו תשובה מעניינת וקלה, כל אחד יכול לקרוא אותה ולהינות. כשהייתי בישיבה קטנה, לקחתי את התשובה הזו, עשיתי טבלה, אלו מצוות לא מברכים עליהם, ומה הטעם בכל דבר.

⁹ שרוב תורתו ממנו, והיינו ההלכות המצויות, ולא רק דף יומי, או שלמד ממנו איך ללמוד סוגיא, ולא הלכות קדשים וזבחים ומנחות, אלא הלכות מצויות, וכן הוא על פי מה שכתב בשו"ת אבקת רוכל (סי' רב).

חודש על כל שנה, זו המצאה של החוקים שלהם, אבל 'דינא דמלכותא'... ולמה לא מברכים על מצוה זו? וכן מי שעושה חליצה, בבית הדין הגדול בירושלים עשינו כמה פעמים חליצה, "וחלצה נעלו מעל רגלו וירקה בפניו" וכו' (דברים כה, ט), ולמה לא מברכים "אשר קידשנו במצוותיו וציוונו על החליצה"? וכן מי שאשתו לא בסדר, אם עושה לו כל פעם אוכל מלוח והקדיחה תבשילו, יש מחלוקת אם נותן לה גט (גיטין צ). ואם יש לו אשה רעה ונותן לה גט, למה לא מברך "אשר קידשנו במצוותיו וציוונו לגרש את האשה"? וכן מצות שלש סעודות שבת, שנלמדות ממה שנאמר בפסוק (שמות טז, כה) שלש פעמים "היום", "אכלוהו היום", כי שבת היום לה', היום לא תמצאוהו בשדה" (שבת קי"ז), ומצות עונג שבת לרוב הראשונים מדאורייתא, ולמה לא מברכים "אשר קידשנו במצוותיו וציוונו לאכול סעודות שבת"? וכן מצות ארבעה כוסות בפסח שהיא מצוה דרבנן, למה לא יברכו עליה בכוס הראשון "אשר קידשנו במצוותיו וציוונו לשותות ארבעה כוסות"?

מצוה שתלוייה בידי אחרים

ו. את כל זה שואל הרשב"א, וכותב כמה ביאורים, ומהם שכל מצוה שתלוייה בידי אחרים היא מצוה קלושה ולא תיקנו עליה ברכה, כמו צדקה שאם יבוא לתת לעני דולר, אולי העני לא ירצה ויאמר: יש לך דירות ואתה נותן לי דולר? ויזרוק את הדולר בפניו. אבל בירכתי, שלא תהיה ברכה לבטלה... לכן לא תיקנו על זה ברכה. וכן לגבי כיבוד אב ואם, שהרי אב שמחל על כבודו כבודו מחול (קידושין לב), ואם האב ביקש תעשה לי כוס תה, והבן רץ עשה לו כוס תה, ולבסוף אמר האב, אני לא רוצה את התה הזה, המצוה תבטל. וכן שצריך לעמוד בפני חכם, ובפני גדול הדור או רבו מובהק⁸ צריך לעמוד כמלוא עיניו. תתארו לעצמכם שיברך ורבו ימחל - שכן רב שמחל על כבודו כבודו מחול, ורק על בזיונו אסור לו למחול (שו"ת הריב"ש סי' רב) - המצוה תבטל, ולכן לא תיקנו על זה ברכה.

מצוה שיכולה להיעקר

ז. אך לפי דברי הריטב"א הנ"ל, למה זו ברכה לבטלה, והרי בשעה שעמד לפני אביו או רבו, או כשנתן צדקה לעני, דעתו היתה לקיים מצוה, וכי ידע שהעני יזרוק לו בפנים? והעיקר שבשעת הברכה בירך כדת וכדין. ומה נאמר, שמא הרשב"א חולק על הריטב"א? יש מי שרצה לומר כן, אבל זה לא נכון, שהרי הרשב"א לא כותב שזו ברכה לבטלה, אלא כתב שמצוה התלויה באחרים היא מצוה קלושה, כיון שיכולה להיעקר, לא כמו לולב, סוכה, שופר, מגילה, נר חנוכה, שלא יכול להיפטר מהן, ולכן מברכים עליהן, אבל אלו מצוות שיכולות להיעקר, ולכן לא תיקנו עליהן ברכה. ולעולם הרשב"א מסכים לדברי הריטב"א.

התערבבה החלה

ח. הרמ"א - רבי משה איסרלש⁹ - כתב, כידוע מי שלש עיסה 1,560 גרם קמח, מפריש חלה עם ברכה¹⁰, והנה מי שלקח עיסה בשיעור זה ובירך

⁹ לפני שבועיים היה כנס רבני אירופה, והגיעו שלש מאות רבנים מאירופה, גרמניה, רומניה, הונגריה, אוקראינה, רוסיה, רובם אשכנזים, והלכנו לקראקוב - מקום קבורת הרמ"א, והתפללנו בבית כנסת שלו, ושם כתוב שיש תקנה של הרמ"א להתפלל רק בנוסח אשכנז. היו שם כמה רבנים ספרדים ואמרו: הרב, אנחנו לא יודעים נוסח אשכנז... אמרתי להם, אין הכוונה אליכם, אלא לש"ץ העומד לפני התיבה, אבל אנחנו שמתפללים בלחש נתפלל כהרגלנו. כך עשינו מעשה. ואחר כך עלינו לקבר של הרמ"א, וגם לקבר של הב"ח, והתוס' יום טוב, אלו גדולים קבורים שם! רוב הרבנים שם היו אשכנזים, ואמרנו שם כמה שיעורים בהלכה. צריך לומר את ההלכות גם לפי האשכנזים וגם לפי הספרדים, אנחנו צריכים להיות בקיאים בהלכות שלהם, וגם הם צריכים להיות בקיאים בהלכות שלנו, 'עדר עדר לבדו ישכון' (מבראשית לב, יז. ובמדבר כג, ט). עד שיבוא משיח צדקנו, הספרדים עושים כדעת הבית יוסף, והאשכנזים יוצאים ביד רמ"א. ראו מה שכתב החתם סופר (ח"א אה"ע סי' קנא) בשבח הרמ"א. ולמרות שאנחנו עושים כדעת מרן, אבל גם הרמ"א היה מהגדולי הדורות שלנו.

¹⁰ לחזון איש (מועד, בקונטרס השיעורים סימן לט) שיעור חלה הוא 2,250 גרם, אבל אנחנו לא עושים כמותו, למרות שהיה פאר הדור והדרו, מסורת אבותינו בידינו, מאז הראשון לציון הרב רפאל מיוחס בכ"ר שמואל בעל ספר פרי האדמה (מוזב)

"ברוך אתה ה', אלוקינו מלך העולם... להפריש חלה תרומה", הוציא קצת חלה ושם בצד. היום שאי אפשר להביא לכהנים כי הם טמאי מתים, עוטפים את החלה בנייר כסף של שוקולד... וזורקים באשפה או שורפים בתנור. והוא הלך להביא נייר כסף, וכשחזר לא מצא את החלה שהפריש, עשה חקירה והתברר שבנו השובב¹¹ בן ה-7, לקח את החלה והחזיר לתוך העיסה וערבב... אמר, למה צריך שיהיה בחוץ?... אוי ואבוי, אם אין פי מאה ואחד מהחלה כל העיסה אסורה, וכל שכן לאשכנזים שמפרישים כזית, יש להם... שאין פי מאה ואחד. מי שלא יודע הלכות יקח את כל העיסה ויזרוק, גם יפסיד כסף וגם בל תשחית. לכן צריך ללמוד הלכה למעשה ולא להסתפק רק בלימוד דף יומי. ואמנם זה חשוב, אבל צריך להמשיך הלאה להלכה למעשה. ומי שיודע הלכות יש פתרון, יבוא לחכם ויאמרו לו: תעשה טובה, עשיתי הפרשת חלה, תעשה לי התרת נדרים, כי אם הייתי יודע שהילד הקטן יחזיר בחזרה לא הייתי מפריש ומפסיד הכל. וכיון שיש פתח מתוך חרטה, החכם מתיר לו, "מותרים לך"... ואז חוזר להפריש חלה. כך כתבו מורן השלחן ערוך (יו"ד סי' שלא סעי' מח) והרמ"א (יו"ד סי' שג ס"א). ויפריש בלי ברכה בפיו, אלא רק בהרהור הלב (חזו"ע תרומות ומעשרות עמ' רנח, רסח).

הוברר שכלל לא היה מעשה

ט. השאלה הנשאלת, כשהחכם עושה התרה לחלה, התברר למפרע שלא הפריש חלה, ואם כן גורם לכאורה שהברכה תהיה לבטלה, ואולי עדיף שיזרוק את כל העיסה ולא יעבור על איסור ברכה לבטלה... אבל לפי הריטב"א אין זו ברכה לבטלה, כי בשעה שהפריש חלה ואמר "הרי זו חלה", חשב באמת שזו חלה, מאיפה ידע שבנו יערבב ויצטרך להישאל אצל חכם, וכיון שכך אין כאן ברכה לבטלה. כך מיישבים האחרונים. אבל החתם סופר (יו"ד סי' שכ, אה"ע ח"ב סי' צב) מקשה, שהרי החכם עוקר את הנדר מעיקרו, וכשאומר "מותרים לך מותרים לך", הפירוש הוא שנחשב שמעיקר לא היתה כלל הפרשת חלה, ואם כן אין קשר לדברי הריטב"א, כי הריטב"א דיבר באופן שעשה מעשה גמור, ורק חסר התנאי, אבל כאן התברר למפרע שבכלל לא היה מעשה, שהרי עוקר את הנדר מעיקרו, ולכאורה זו ברכה לבטלה. אלא מחדש שאם חכמים תיקנו לברך, ותיקנו שחכם עוקר את הנדר מעיקרו, על כרחך שאין בזה איסור ברכה לבטלה.

התרה על קבלת שבת

י. למה הדבר דומה, אדם שמקבל שבת מבעוד יום - אפשר לקבל שבת מפלג המנחה¹² - לבש עניבה וקיבל שבת, והתפלל ערבית של שבת, ובא להתחיל קידוש וסעודה¹³, בא אליו משהו ואומר לו: יצא איזה ספר טוב... היום יוצאים הרבה ספרים, ויישם בארון במצרים", לא כל אחד שמוציא ספר זוכה שלומדים בו, אבל זה ספר טוב, תקנה ממני בחצי מחיר, תקנה בעשרים ותמכור בחמישים... ותחתן את הילדים שלך, לא תצטרך לאסוף כסף... אבל זה מסחר, צריך לשלם דמי קדימה, והרי קיבלתי שבת, והכסף מוקצה, ומוקח וממכר אסור בשבת גזירה שמה יכתוב. - אם אתה לא רוצה את העסקה הזו אלך למישהו אחר. מי שלא יודע הלכות מפסיד, ומי שיודע יש פתרון, יבוא לחכם ויאמרו לו: כבוד הרב, קיבלתי שבת, וכעת

אדמה דף ג ע"ב), לפני כשלוש מאות שנה, שכתב את השיעור הזה, וכך כתבו דור אחר דור, לא רבי חיים נאה המציא את השיעורים הללו, אלא כך מנהג הספרדים מדורי דורות, ורק ערך וסידר על כך ספר שלם. אם החזון איש היה יודע לא היה כותב, או שהיה מציין שמנהג הספרדים אחרת. וכיון שכך מנהגנו אין לחוש לסב"ל. **הבן איש חי** (ש"ד פרשת צו אות ט, ש"ש ס"פ שמיני הל' חלה אות א) כתב שיעור חלה גבוה יותר, ומורן (יחזקאל דעת ח"ד סי' נה) העיר עליו. אני זוכר שכאשר מורן כתב נגד בן איש חי, כעסו עליו העיראקים, ופעם - הייתי אולי בגיל עשר - מורן הלך לתת שיעור במחנה יהודה אצל הרב שרעבי, ועבר בשוק, וירקן אחד עיראקי עם הארץ לקח עגבניות וזרק על מורן, איך אתה חולק על הבן איש חי... ביזה אותו, ומורן התלכלך בפראק, ונכנס כך לבית כנסת של הרב שרעבי, והיה צריך לנקות. מורן זצ"ל קיבל גביז גדול מרבני פורת יוסף, ראש הישיבה חכם עזרא עטיה, חכם יעקב עדס - אביו של חכם יהודה שבי"ל - ועוד, שהצדיקו את דבריו.

11. אתם יודעים, כל מי ששובב יצא בסוף גדול בתורה... רבי יהונתן אייבשיץ בילדותו היה שובב גדול, ולבסוף יצא אחד מגדולי הדורות שלנו. לא צריך לכתוס עליו...

הזדמן לידי עסק חשוב, נא תעשה לי התרת נדרים על מה שקיבלתי שבת. הוא ישב, ויעמדו אברכים שיודעים קצת הלכות נדרים, ויאמרו לו: מותרים לך מותרים לך... מחולים לך... אין כאן נדרים, אין כאן שבועות... ואין כאן קבלת שבת. ויכול לעשות מלאכות ולקיים את העסקה, עד שקיעת החמה. וכן כתב הלבוש (ס"ס רסג בהגה), שקבלת שבת מבעוד יום היא מדין נדר. ואמנם המגן אברהם (סימן רסג ס"ק לא) סבר שהוא דין מיוחד של תוספת מחול על הקודש, ולא מדין נדר. והסכים עמו הערוך השלחן (ס"ס רסג), ותמה על הלבוש. אבל בחזון עובדיה (שבת א עמ' רצ, תעניות עמ' רעה) הביא להקטן אחרונים שמסכימים ללבוש, וכך ההלכה, שקבלת שבת מדין נדר, ולכן יכול לעשות התרה (ראה עוד ילקו"י שבת א ח"ב עמ' רכב, ובספר השיעור השבועי תשע"ט פר' וארא אות יג).

ערבית לבטלה?

יא. ויש לשאול, לכאורה אחר שעקר את קבלת השבת, התפלה שהתפלל ערבית ואמר "ברוך אתה ה' מקדש השבת", תהיה לבטלה, ואם כן החכם שהתיר נדר של הפרשת חלה או של קבלת שבת מכשיל את הרבים בעוון ברכה לבטלה... אך לפי הריטב"א, כיון שבשעה שקיבל שבת חשב באמת לקבל שבת, ואחר כך נאנס מאיזו סיבה שהיא ועושה התרה, אינה ברכה לבטלה. אולם גם באופן זה החכם עוקר את הנדר מעיקרו, ואם כן גם להריטב"א הברכות תהיינה לבטלה.

דין תוספת שבת

יב. בילקוט יוסף הבאנו את הקושיא הזו ותיירצנו אותה, וכמו שאמרנו, מקושיא לא מתים, לכל קושיא יש תירוץ... אבל צריך עיון טוב ביישוב הדעת. כידוע נחלקו הרמב"ם ורוב הראשונים אם יש דין תוספת בשבת ויום טוב או לא. לגבי תוספת יום הכיפורים, הגמרא (ראש השנה ט. יומא פא:) למדה כן מהפסוק (ויקרא כג, לב) "ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש בערב", וכי בתשעה מתענים והלא בעשרה מתענים, מכאן למדו דין תוספת מחול על הקודש. אבל לגבי שבתות וימים טובים הגמרא לא כתבה. אך יש גירסא: אין לי אלא יום הכיפורים, שבתות מניין? תלמוד לומר "תשבתו", ימים טובים מניין? תלמוד לומר "שבתכם". אבל הרמב"ם בהלכות שבת ובהלכות יום טוב לא כתב מילה וחצי מילה בדין תוספת, אלא רק ביום הכיפורים (פ"א מהלכות שבת העשור ה"ו), ולפי שיטתו אין דין תוספת שבת ויום טוב. הרדב"ז (ס' אלף תפו, וח"ב בלשונות הרמב"ם סי' קיג ורס"ח) כתב שלכולי עלמא יש דין תוספת שבת, וכתב הרב המגיד דלית ליה להרמב"ם דין תוספת מהתורה אלא ביום הכיפורים. אך מורן הבית יוסף (סימן רסא) תמה על הרב המגיד, שגם מצוות דרבנן הרמב"ם רגיל להזכיר, ולמה לא הזכיר כלל דין תוספת שבת? זאת אומרת שלדעת הרמב"ם אין דין תוספת שבת כלל, לא מהתורה ולא מדרבנן.

רוב הראשונים

יג. ואולם רוב הראשונים - מכללם הר"ף (יומא פא:) והרא"ש (יומא פ"ח סי' ח וברכות פ"ד סי' י) - סוברים שיש דין תוספת שבת, וכן פסק מורן השלחן ערוך (ס' רסא ס"ב, ס' רסז ס"ב). ולא פסק בזה כמו הרמב"ם, וכמו שכתב בהקדמת

12. לספרדים פלג המנחה הוא שעה ורבע קודם צאת הכוכבים, וכדעת מורן השלחן ערוך (ס' רסג ס"ד). המנחת כהן (מאמר ב פ"ט דף כו ע"ג) כתב בדעת מורן שמונים מהשקיעה, אבל האחרונים חלקו עליו, ופשוט דברי מורן שכתב "שעה ורבע קודם הלילה" מורה שהוא קודם צאת הכוכבים (ע' ילקו"י שבת א ח"ג עמ' קמג). והאשכנזים נוהגים להחשיב את פלג המנחה שעה ורבע קודם השקיעה.

13. לדעת מורן השלחן ערוך (סימן רסז סעי' ב) יכול לאכול סעודת שבת מבעוד יום ויוצא ידי חובתו, אבל הבית חדש (ר"ס תעב), המגן אברהם (ס' רסז סס"ק א) ועוד, חלקו על מורן, שהרי בגמרא (שבת קיז:) למדו דין שלש סעודות שבת ממה שנאמר "אכלוהו היום, כי שבת היום לה", היום לא תמצאוהו בשדה", ואם כן כל שלשת הסעודות צריכות להתקיים בשבת ולא בזמן התוספת, ולכן צריך לחזור ולאכול כזית בצאת הכוכבים. אבל אין כן דעת מורן השלחן ערוך. יש רבנים שכותבים הלכות, וכותבים צריך לחזור ולאכול כזית, אבל צריכים לפרש שזה לפי המגן אברהם ועוד, אך לפי מורן שקיבלנו הוראותיו יוצאים ידי חובת סעודת שבת כבר מבעוד יום, אחר שקיבל שבת.

הבית יוסף שתפס שלשה עמודי הוראה - הרי"ף הרמב"ם והרא"ש, וכששנים מסכימים לדעה אחת פוסק כמותם, וכאשר אין שנים בדעה אחת, הנה הרמב"ן והרשב"א והר"ן והמרדכי וסמ"ג ז"ל לפנינו, אל מקום אשר יהיה שמה הרוח רוח אלהי קדישין ללכת נלך, כי אל הדעת אשר יטו רובן כן נפסוק הלכה. ולכן פסק שיש דין תוספת שבת.

אין מדקדקים בזמנה

יד. והנה הרמב"ם (פ"ג מתפלה ה"ז) כתב, שיש להתפלל ערבית של שבת מבעוד יום. והרי לדין שיש דין תוספת שבת מובן, אבל להרמב"ם עצמו שאין דין תוספת שבת, איך מתפללים ערבית מוקדם? אלא המשיך הרמב"ם וביאר, דלפי שתפלת ערבית רשות אין מדקדקים בזמנה. ולכן יכול להתפלל ערבית של שבת אפילו קודם שקיבל שבת, ולאחריה לעשות מלאכות, ולפי דבריו אין תפלת ערבית שהתפלל לבטלה.

תרתי דסתרי בפלג המנחה

טו. מסתמא למדתם מסכת ברכות, לפחות את הדף הראשון, ותראו שם בתוס' (ברכות ב. ד"ה מאימתי), וכן דעת רבינו יונה והמאירי והרא"ש ועוד (שם, ובברכות כו.), שמתפללים ערבית מבעוד יום, שכן לרבי יהודה מפלג המנחה נקרא ערב, ואף שלחכמים רק מצאת הכוכבים מתפללים ערבית, הגמרא (ברכות כו.) פסקה: דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד - מי שעושה כמו חכמים עושה, ומי שעושה כמו רבי יהודה עושה. ולעשות סתירה ביום אחד, שבפלג המנחה מתפלל מנחה, ומיד כשגומר מתפלל ערבית, לכאורה אתה צריך להחליט, אם פלג המנחה הוא יום, תתפלל בו מנחה, ואם הוא ערב, תתפלל בו ערבית... הסתייגו בקהילות יעקב (ברכות ס"א) כתב בשם המאירי (ברכות כו.) לדמות דין זה לסוגיא (בטהרות פ"ה מ"ה) שני שבילים שיש באחד מהם טומאה, ולא ידוע באיזה מהם, בימני או בשמאלי, ועבר באחד מהם, ובא לחכם ושואל אותו האם הוא טמא או טהור? הדין שספק טומאה ברשות הרבים טהור. ואם אחר הלך בשביל השני, אם כל אחד בא בפני עצמו מטהרים את שניהם, ואם באו לשאול ביחד טמאים. וביאר הקהילות יעקב, שאין תרתי דסתרי בשני ימים שונים, אבל ביום אחד, יש תרתי דסתרי. ומכל מקום כיון שמנחה וערבית דרבנן, אנו סומכים על זה ועושים תרתי דסתרי אפילו ביום אחד, זיל הכא קמדחי לה וזיל הכא קמדחי לה, וספק דרבנן לקולא. ואמנם מהשלחן ערוך (סימן רלג סעיף א) משמע שלא עושים ביום אחד תרתי דסתרי, אבל המנהג שלנו הספרדים שעושים תרתי דסתרי ביום אחד. כך נהג הגאון רבי עזרא עטיה, שהיה גדול הדור, רב רבנן, רבו של מרן, חכם בן ציון, וכל הגדולים ההם. אני זוכר שכאשר היינו הולכים להתפלל מנחה בערב שבת, הוא היה חוזר מתפלת ערבית, והיה מתפלל מנחה וערבית בפלג המנחה, כי כך המנהג פשוט. וכמו שעשינו היום, שהתפללנו מנחה בפלג המנחה, ומיד אחר כך ערבית, עוד לפני השקיעה. מי שרוצה להחמיר על עצמו ולהמתין לצאת הכוכבים, תבוא עליו ברכה, נעשה לו 'מי שבירך', אבל לפי ההלכה, אם אתה רואה ציבור שעושים דבר כזה, אל תעיר להם.

הנאה מנרות שבת

טז. עוד דוגמא, כידוע שחובה על כל בית שידליקו בו נר שבת¹⁴, אדם נשוי שהדליק נרות שבת, חצי שעה לפני השקיעה ואולי לפני כן, והולך לאכול אצל חמיו שגר במרחק כעשרים דקות הליכה, ובלייל שבת אחרי הסעודה חוזר לביתו, צריך לשים לב, לשים שמן כשיעור שישאר דולק עד שיחזור, או שידליק בנר שעה עבה, כדי שידלקו הנרות עד שחוזרים לבית. וכך עשה - הוא יודע הלכות - שם מעט מים, ומעליהם הרבה שמן, שיכול לדלוק אפילו כל הלילה... והלכו להורים. בשעה עשר, אחרי שגמרו את הסעודה - כמה אפשר לאכול ולשיר, מרן זצ"ל היה שר איתנו שנים או שלשה שירים, 'אנא בחסדך', 'אנא יא חביבי', 'אלי בא זמן', וגמרנו, רצ"ם

¹⁴ הרבי מחב"ד פרסם בזמנו פרסומת על כל קופסת גפרורים, שכל אשה ובת מדליקים נרות שבת בברכה, ומרן זצ"ל (יחזקאל דעת ח"ב ס"ל לב) חלק עליו כדרכה של תורה, כי לדעת מרן השלחן ערוך (סי' רסג ס"ח), רווקה שמדליקה נרות בבית הוריה בברכה, עושה ברכה לבטלה. עם כל הכבוד לפרסומת... ובאותה תקופה היו

ללמוד, שלא יהיה ביטול תורה... וכי אנחנו חסידים ששרים שעה או שעתיים?! חבל על הזמן - רוצים לחזור לבית ולהנות מאור הנרות, "וחמתו בערה בו"... חמתו אומרת: אתה לא הולך, תראה איזה גשם בחוץ, וכי הבת שלי תהיה חולה?... אתם ישינים פה הלילה! אבל הדלקתי נרות, ואני חייב לחזור לבית, שלא תהיה ברכה לבטלה... לא, אם אתה הולך לא תחזור לפה יותר... יש לו חמות תקיפה... מי שלא יודע הלכות מסתבך, 'אוי לי מיצרי אוי לי מיוצרי', אם יחזור, חמתו תכעס עליו, וצריך שלום בית... ואם לא יחזור, תהיה ברכה לבטלה, ומה יעשה? צריך ללמוד הלכות, כדי שברגע האחרון כשקורה דבר כזה, ידע מה לעשות. בילקוט יוסף שיצא בשנת תשנ"א - לפני 34 שנה - כבר אז כתבנו שיכול להישאר שם, ולא חייב להכריח את עצמו לחזור לביתו, על פי דברי הריטב"א הנ"ל, שהרי בשעה שהדליק נר שבת דעתו היתה לחזור לישון בבית ולהנות מהנרות, ולכן למרות שנאנס ולא נהנה, אין ברכתו לבטלה.

כבוד שבת ועונג שבת

יז. אמנם העירו שלכאורה אין זה דומה להריטב"א, כי הריטב"א דיבר כשיש מעשה גמור של נטילת ידים, ורק את התנאי לאכול כביצה לא קיים, אבל כאן אם לא יחזור לבית ליהנות לאור הנרות, התברר למפרע שזו ברכה לבטלה, וצריך לשכנע את חמתו לחזור לבית... אבל זה לא נכון, ואומר בקיצור, בהקדם השאלה למה בימינו מדליקים נרות שבת, הרי יש חשמל, ורק בזמן התלמוד והפוסקים, היו נהנים לאור הנר, "וידעת כי שלום אהלך" - זו הדלקת הנר בערב שבת (שבת לד.), משום שלום בית, שלא יתקע באיזה כסא בחושך ויאשים את אשתו... אבל במאות שנה האחרונות שיש לנו חשמל, בואו נאמר שבטלה מצות הדלקת נרות? חס ושלום, כולם מדליקים נרות ומברכים, ומדוע? הגרי"ז - רבי יצחק זאב סאלוויצ'יק (הובא בחידושי הגר"ח על הש"ס, ובקה"י ס"ב) - הבן של רבי חיים מבריסק - עמד על השאלה הזו, ותירץ שיש 'צווי דינים' בהדלקת נרות שבת, שהרי כתב הרמב"ם (פ"ל מהל' שבת ה"א): ארבעה דברים נאמרו בשבת, שנים מן התורה ושנים מדברי סופרים, מן התורה זכור ושמור, ושנתפרשו על ידי הנביאים כבוד ועונג. כבוד זה לשים מפה על השלחן, לסדר את המיטות, לנקות את הבית, להסתפר, להתגלח - אם הוא מתגלח ועושה כמו הפשטנים ולא כמו המקובלים... - להתרחץ, ואם הוא חסיד הולך למקוה לטבול. כל הדברים הללו שנעשים לפני שבת, הם בגדר כבוד שבת. ומה שנעשה בשבת, שאוכל חמין בשבת, והולך לישון ביום שעה אחת ולא יותר... זה בגדר עונג שבת. ובהדלקת הנרות יש את שני הדברים, גם כבוד שבת 'בהיטיבו את הנרות' - כשמיניח על השלחן שני פמוטים כסף (עי' רמב"ם שם ה"ה), וגם אחר כך יש מצוה להנות מאור הנרות, וזה עונג שבת. נמצא שכבר שהדליק את הנרות בביתו התחיל את המצוה - של כבוד שבת, ועל פי דברי הריטב"א, כיון שחשב לחזור לביתו ולהנות מהנרות, גם אם בפועל אינו חוזר, אין ברכתו לבטלה.

תפלת הדרך

יח. כמו אדם שנוסע מעיר לעיר, כגון שנוסע מכאן לבולטימור, שזה 3.5 שעות נסיעה בכביש בינעירוני, מברך תפלת הדרך בשם ומלכות. בין לספרדים בין לאשכנזים. ורק בברכת הגומל יש חילוק, שהאשכנזים מברכים רק על נסיעה ממדינה למדינה, והספרדים גם בתוך המדינה מברכים על נסיעה מעיר לעיר של לפחות שעה ורבע בלי הפקקים, כגון מניו יורק לבולטימור, או מניו יורק למונסי. ועל שיעור זה מברכים גם כן תפלת הדרך. והנה אדם שיצא לדרך, ולפתע מקבל טלפון מאשתו, אתה חייב לחזור לבית. אבל התחלתי בנסיעה, בירכתי תפלת הדרך... אם אתה לא חוזר עכשיו אל תחזור אף פעם... נפל באשה קשה... מה יעשה? לריטב"א אין זו ברכה לבטלה, כי כיון שהתחיל בדרך נחשב שהתחיל במצוה, ומה שלא הגיע לשיעור פרסה, זה כמו שלא אכל כביצה. וגם כאן

שכעסו על מרן, אבל הרב עשה כפי ההלכה. לכן רווקה לא מדליקה נרות שבת, אבל נשואה מדליקה בברכה, ובפעם הראשונה לא מברכת שהחיינו, כי לא מברכים שהחיינו על קיום מצוה בפעם הראשונה בחיים, כמו תפלין וכדומה, אלא רק על מצוה שמתחדשת מזמן לזמן מברכים שהחיינו (יחזקאל דעת ח"ב ס"א לא).

חכמים שמחברים ספרים, ומדמים מילתא למילתא, וניכר עליהם שמעולם לא למדו את הספרים הנ"ל, מה אתה מדמה? יש לחלק!

השתדלו והרבו תחינה

כ. אסיים מעין הפתיחה, ברצוני לחזק את רבני וגבאי המקום הזה, שמשמיעים בכל שבוע את השיעור השבועי - המשך דרכו של מרן זצ"ל. זכותו של מרן תגן עליכם, תעמוד לימינכם, שבכל אשר תפנו תשכילו ותצליחו. תמשיכו להתפלל ולומר "אבינו מלכנו", "שיר המעלות", המוצב בארץ ישראל לא טוב, אני עומד בקשר עם המשפחה, ומסכנים באמצע הלילה, בשעה שלש או ארבע לפנות בוקר, בורחים למקלטים, וכמה הרוגים וכמה פצועים. ובעיקר הפחד והרעדה כשנופל טיל שם. מישהו אתמול התקשר אלי, נפל טיל בבני ברק בקרית הרצוג, ואמר שהיה במקלס ועף למרחק מרוב ההדף של הטיל. תתפללו עליהם, בכל תפלה חוץ מערבית תגידו "אבינו מלכנו", וכן "שיר המעלות", עד שנשמע בשורות טובות, שתגמר המלחמה, "תיפול עליהם אימתה ופחד", ונוזה לגאולה השלימה. אמן ואמן.

הדליק נרות בערב שבת, ונחשב שהתחיל במצוה, כי עשה כבוד שבת, ורק עונג שבת לא עשה, ולכן אין ברכתו לבטלה.

לדעת לדמות מילתא למילתא

יט. תראו כמה דברים אפשר ללמוד מריטב"א אחד, אמרנו עכשיו על קצה המזלג, ובילקוט יוסף על הלכות ברכות (ח"א החדש עמ' קיז) יש כ"ו דוגמאות שמפלפלים בדברי הריטב"א אם דומה או לא. לכן צריך ללמוד תורה בעיון ובהבנה, ולדעת לדמות מילתא למילתא. בספר שביבי אור (עמ' נב-נד), הוציאו בשנים האחרונות - מאת הגאון רבי צבי פסח פראנק - שהיה מגדולי הדור, ולפני כשבעים שנה מרן זצ"ל היה מקורב אליו, זכינו להכירו, ואני זוכר את ההלוויה שלו בשנת תשכ"א - כתב, שנחוץ לרכוש ידיעה הגונה בקצות החושן ונתיבות המשפט, ושתהיה קביעות לעיין בהם, כי הם מיישרים את השכל ומביאים ברכה והצלחה בלימוד. אבל אם לא לומד ספרי למדנות, קצות, נתיבות, בית הלוי, ר' חיים, לא ידע לדמות מילתא למילתא היטב, לפלפל להקשות ולתרגץ. זה כל כך נכון, אני מכיר תלמידי



חדש. חדש. חדש

בד"ה אישית ממדן שליט"א במוצאי שבת
בסיום השיעור השבועי הגדול בעולם

לפרטים: 053-477-4733